

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ УВАГИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

Бугера Ю. Ю. Педагогічна технологія формування уваги в процесі навчання молодших школярів із порушеннями розумового розвитку. У статті розкриті положення щодо теоретико-методичних засад педагогічної технології формування властивостей уваги, які представлені у розробленій моделі формування властивостей уваги у навчальному процесі. Теоретична частина моделі включала основні підходи й принципи реалізації даної технології; змістова – мету, завдання педагогічної технології, зміст навчального матеріалу та зміст вправ; операційна передбачала обґрунтування особливостей організації навчального процесу, що сприятиме формуванню властивостей уваги, зокрема, дотримання структури уроку, умов формування уваги на уроках, вимоги до застосування вправ тощо; результативна складова передбачала аналіз сформованості відповідних властивостей за виділеними критеріями та рівнями. Ця технологія базувалась на позиціях особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентісного та технологічного підходів, постановкою чітких цілей та завдань, розробкою методичного забезпечення.

Автором обґрунтовано педагогічну технологію, яка передбачала використання системи уроків усіх видів за визначеною структурою як з метою засвоєння програмного матеріалу, так і з метою розвитку у них основних властивостей уваги.

Стрижнем формувальної роботи визначено використання на різних типах уроків системи дидактичних вправ, спрямованих на активізацію уваги, на розвиток та корекцію її властивостей та на забезпечення продуктивності діяльності. В основу розробки вправ покладається зміст психодіагностичних методик з вивчення особливостей уваги у дітей, адаптованих до корекційно-розвивальної мети, психофізіологічних особливостей та можливостей молодших школярів із порушеннями розумового розвитку та можливостей використання їх на уроках з урахуванням його виду, структури, теми

та змістового наповнення.

Підсумовуючи результати досліджень автор зазначає, що формування уваги за допомогою вправ передбачає становлення її довольного виду і розвитку її властивостей як у груповій, так і в індивідуальній формі з використанням визначених форм дозованої індивідуальної допомоги.

Ключові слова: молодші школярі з порушеннями розумового розвитку, увага, властивості уваги, критерії розвитку властивостей уваги, педагогічна технологія, рівні розвитку уваги, навчальна діяльність.

Бугера Ю. Ю. Педагогическая технология формирования внимания в процессе обучения младших школьников с нарушениями умственного развития. В статье раскрыты теоретико-методические основы педагогической технологии формирования внимания, которые представлены в разработанной модели формирования свойств внимания в учебном процессе. Теоретическая часть модели включала основные подходы и принципы реализации данной технологии; содержательная - цели, задачи педагогической технологии, содержание учебного материала и содержание упражнений; операционная предусматривала обоснования особенностей организации учебного процесса, что будет способствовать формированию свойств внимания, в частности, соблюдение структуры урока, условий формирования внимания на уроках, требования к применению упражнений; результативная составляющая предусматривала анализ сформированности соответствующих свойств по выделенным критериям и уровнями. Эта технология основана на позициях личностно-ориентированного, деятельностного, компетентностного и технологического подходов, постановкой четких целей и задач, разработкой методического обеспечения.

Автором обосновано педагогическую технологию, которая предусматривала использование комплекса уроков всех видов по определенной структуре, как с целью усвоения программного материала, так и с целью развития у них основных свойств внимания.

Стержнем формирования внимания определено использования на различных типах уроков системы дидактических упражнений, направленных на активизацию внимания, на развитие и коррекцию

ее свойств и на обеспечение продуктивности деятельности. В основу разработки упражнений возлагается содержание психодиагностических методик по изучению особенностей внимания у детей, адаптированных к коррекционно-развивающей цели, психофизиологических особенностей и возможностей младших школьников с нарушениями умственного развития и возможностей использования их на уроках с учетом его вида, структуры, темы и содержательного наполнения.

Подводя итоги исследований автор отмечает, что формирование внимания с помощью упражнений предполагает становление ее произвольного вида и развития его свойств как в групповой, так и в индивидуальной форме с использованием определенных форм дозированной индивидуальной помощи.

Ключевые слова: младшие школьники с нарушениями умственного развития, внимание, свойства внимания, критерии развития свойств внимания, педагогическая технология, уровне развития внимания, учебная деятельность.

Постановка проблеми. Теоретичний аналіз загальної, спеціальної психолого-педагогічної літератури показав, що у початкових класах спеціальної загальноосвітньої школи уможлиблюється інтенсивний розвиток інтелектуальної діяльності дітей, її довірливих форм, особливе місце в цьому процесі має відводитися формуванню уваги, яка позначається на ефективності навчання дітей із порушеннями розумового розвитку, засвоєння ними знань, умінь і навичок. Ефективність формування уваги учнів молодших класів із порушеннями розумового розвитку забезпечується за умов впровадження інноваційного підходу, що передбачає спеціальну організацію корекційно-спрямованого навчального процесу, у якому розробка та впровадження педагогічної технології слугуватиме підвищенню ефективності корекційно-педагогічного процесу та формуванню властивостей уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку.

Аналіз останніх досліджень Теоретичні та практичні аспекти проблеми удосконалення корекційно-педагогічного процесу та впровадження ефективних методів корекційної роботи розкриті у фундаментальних працях українських вчених В. Бондаря, В. Засенка, А. Колупаєвої, С. Миронової, Н. Пахомової, Т. Сак, В. Синьова, Є. Соботович, О. Таранченко, В. Тарасун, Л. Фомічової, О. Хохліної,

М. Шеремет, Д. Шульженко та ін [1; 3; 4].

Корекційно-спрямований навчальний процес, метою якого є не лише засвоєння дітьми суспільного досвіду у формі знань і способів дій (навичок і вмінь), необхідних для життєдіяльності, а й розвиток дитини, містить можливості формування уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку. Для цього, на нашу думку, ефективним є поєднання різних методів, а саме, використання не простої комбінації методів, а спеціальної педагогічної технології навчання дітей зазначеної категорії.

Таким чином, в межах нашого дослідження доцільним є використання педагогічних технологій корекційно-розвивального навчання, що визначаються як спеціально обумовлена педагогічна система, спрямована на досягнення певної корекційної мети шляхом впровадження в практику різноманітних корекційних форм та методів навчання, що створюватимуть спеціальне дидактичне середовище, яке забезпечує врахування індивідуальних особливостей дітей з порушеннями розумового розвитку [1; 3].

У педагогічній теорії та практиці проблема використання педагогічних технологій висвітлена у працях Н. Бабич, Г. Еллінгтона, І. Зязюна, М. Кларка, П. Мітчелла, А. Нісімчука, О. Падалки, Н. Пахомової, Г. Селевко, Р. Томас, С. Федоренко та інших. [1; 3].

Таким чином, педагогічна технологія передбачає розв'язання актуальних проблем навчально-виховного процесу з позиції особистісно-орієнтованої освіти за допомогою сукупності нових професійних дій педагогів (І. Дичківська, А. Колупаєва, О. Таранченко, М. Чепіль та ін.) [1; 3].

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад розроблення педагогічної технології формування властивостей уваги у процесі навчання молодших школярів з порушеннями розумового розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу розроблення педагогічної технології формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку в процесі навчання ми покладали вищезазначені методологічні вимоги до педагогічних технологій [1; 3]. Враховуючи індивідуальні й вікові особливості цієї категорії дітей, визначено теоретико-методичні засади педагогічної технології формування уваги, які відображає модель формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у навчальному процесі. Визначено та обґрунтовано її складові

(теоретична, змістова, операційна та результативна) (рис1.).

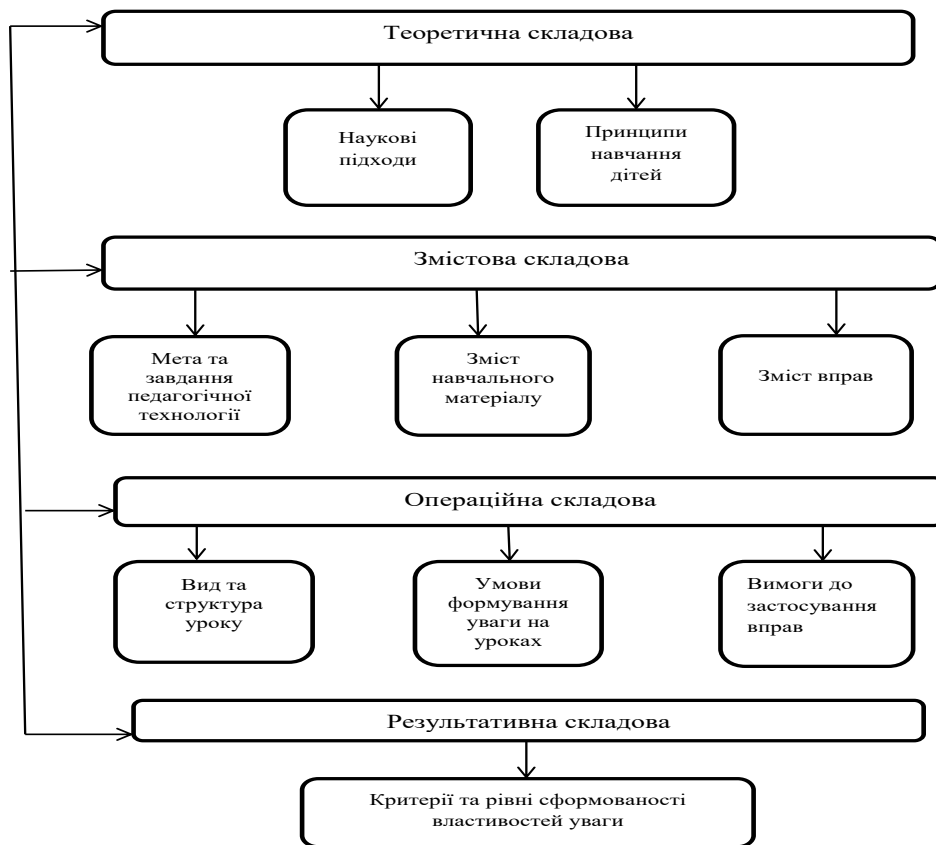

Рис. 1. Модель формування уваги молодших школярів із порушеннями розумового розвитку в процесі навчання

Теоретична складова моделі включає аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, основні наукові підходи (зокрема, особистісно-орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, технологічний) та принципи (виховуючої і розвиваючої спрямованості навчання, науковості та доступності навчального процесу, комплексного впливу, наочності, диференційованого та індивідуального підходу, зв'язку уваги з навчальним процесом) [1; 4] щодо формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку у процесі навчання.

Формулюючи змістову складову моделі формування уваги молодших школярів з порушеннями розумового розвитку ми виходили з того, що основною умовою розвитку уваги виступає активність дитини у різноманітній за змістом діяльності, зокрема навчальній. Найбільш ефективно такий розвиток відбувається за умови спеціальної організації навчального процесу, основною формою якої є урок. Таким чином, основними компонентами **змістової складової** виділено мету та завдання педагогічної технології, зміст навчального матеріалу та зміст вправ.

Операційна складова, на нашу думку, передбачає визначення сприятливих психолого-педагогічних умов формування уваги на уроках; вимог до застосування дидактичних вправ; типів уроків їх структури та змістового наповнення.

До психолого-педагогічних умов розвитку уваги у навчальному процесі ми віднесли: організація діяльності педагога під час уроку; послідовність і систематичність вимог педагога; забезпечення педагогом зміни одних видів навчальної діяльності іншими залежно від індивідуальних особливостей та діагнозу молодших школярів із порушеннями розумового розвитку (наприклад: слухове зосередження дитини може змінюватись зоровим чи моторним); використання спеціальних дидактичних та тренувальних вправ для розвитку властивостей уваги; врахування зовнішніх умов (відсутність подразників, які відволікають; дотримання гігієнічних умов; чіткість розпорядку дня) при організації та проведенні корекційно-розвивальної роботи; диференціація та індивідуалізація завдань відповідно до психофізичних особливостей та можливостей дітей із порушеннями розумового розвитку; формування особистісно-вольових якостей (цілеспрямованість, самостійність, дисциплінованість, наполегливість, працелюбність, відповідальність, організованість тощо), які сприятимуть активізації та розвитку властивостей уваги дітей; позитивна чи оптимістична оцінка результатів діяльності дітей із порушеннями розумового розвитку учнів, яка дає змогу підтримувати інтерес, сприяє подальшому включенню дітей у навчальну діяльність.

Під час проведення формувального експерименту ми виходили з того, що ефективність використання методу вправи залежить від дотримання наступних вимог: використовувати вправи відповідно до типу та структури уроку; пізнавальна та корекційна спрямованість вправ; використання різних за змістом видів вправ, що дає можливість уникнути механічного виконання дитиною завдань та допомагає сформувати у них вміння застосовувати отримані навички в умовах не лише наближених до попередніх, але й в нових; системність, послідовність, раціональність та логічність у плануванні, доборі та використанні вправ, що передбачає постійне підвищення рівня складності завдань, а саме, їх диференціацію відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей; поєднання методу вправ з іншими методами для посилення дієвості педагогічного впливу; використання індивідуального і диференційованого підходів, що передбачає визначення для дітей різних за складністю завдань та

характеру допомоги; доступність запропонованих вправ для дітей із порушеннями розумового розвитку, яка пов'язана з урахуванням наявного досвіду дітей; забезпечується використанням словесної, наочної інструкції та зразку роботи, наочних засобів; аналітико-синтетичним структуруванням вправ, завдяки якому кожне завдання можливо виконати окремо, а потім поєднати з раніше виконаним завданням; стимулювання пізнавальної активності молодших школярів, що дає змогу дитині самотійно виконувати завдання та контролювати правильність виконання різних етапів роботи.

Результативна складова виступає завершальною складовою моделі та передбачає аналіз сформованості властивостей уваги за відповідними показниками та критеріями.

Для реалізації основних складових технології формування уваги була розроблена системи занять, до складу яких було включено комплекс дидактичних вправ, спрямованих на формування уваги.

Відповідно до мети педагогічної технології було сформульовано її основні завдання:

1. Формування стійкості уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку;
2. Формування переключення уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку;
3. Формування розподілу уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку.

На нашу думку, саме різноманітність змісту уроків дозволяє застосовувати відповідні корекційні прийоми та методи формування уваги у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку. Найефективнішим серед них нами був визначений метод вправ. Вправи адаптовані до можливостей молодших школярів із порушеннями розумового розвитку та включали у себе поступове ускладнення мети, змісту та сутності матеріалу з природничим змістом та були включені в систему уроків з навчального предмета «Я і Україна» і реалізовувались залежно від їхньої мети.

Отже, стрижневою основою формування різних властивостей уваги на уроках виступав комплекс розроблених вправ, які адаптовані до можливостей молодших школярів із порушеннями розумового розвитку. Сутність та структура (кожна вправа логічно доповнювала попередні знання, розширюючи та закріплюючи їх) вправ відповідала темі та змісту уроку, що сприяло додатковому закріпленню, повторенню нового матеріалу та підвищенню рівня

сформованості стійкості уваги у дітей із порушеннями розумового розвитку.

Спираючись на класифікацію навчальних вправ, ми застосовували різні види дидактичних вправ, зміст яких визначався їх видами та властивостями уваги, зокрема:

а) підготовчі вправи, які дозволяють активізувати увагу дитини на сприйняття нового матеріалу і можливостей його використання у практичній діяльності (наприклад: «Повтори рухи»; «Приховані тварини (рослини); «Не пропусти слово» та інші.

б) вступні вправи, які дають змогу включити дитину в навчальний процес (наприклад, за допомогою вправ «Кожному своє місце»; «Посади рослину»; «Знайди помилку художника» та інші.

в) тренувальні вправи, які спрямовані на практичне використання щойно засвоєних понять та уявлень. Основною корекційною метою цих вправ ми передбачали підвищення рівня розвитку таких властивостей уваги, як стійкість, переключення, розподіл. Тренувальні вправи розроблені на базі матеріалу діагностичних методик «Коректурна проба», «Кільця Ландольта», «Таблиці Шульте», методика П'єрона-Рузера відповідно до мети уроку та адаптовані до рівня психофізичного розвитку дітей із порушеннями розумового розвитку (наприклад: «Знайди і викресли», «Від найбільшого до найменшого» «Визнач напрямок») Ця група вправ, на нашу думку, сприятиме не лише формуванню та корекції уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку, але й оптимізації продуктивності їх навчальної діяльності як провідного виду діяльності даного віку, що дасть змогу підвищить рівень та результативність у засвоєнні знань, умінь та навичок у дітей. Кожна вправа була побудована за наступною структурою: назва, мета, обладнання, словесна та наочна інструкція виконання, диференційовані рівні допомоги;

г) контрольні вправи, які використовуються переважно для перевірки та контролю рівня теоретичного та практичного засвоєння знань дітьми (наприклад: «Знайди помилку художника», «Виправ мою помилку», «Що пропустив художник» та інші).

Таким чином, ефективність корекційно-розвивальної роботи залежить від правильного визначення мети уроку, що включає навчальні, виховні та корекційно-розвивальні (спрямовані на розвиток властивостей уваги молодших школярів із порушеннями розумового розвитку) завдання; добір методичних прийомів, які відповідають особливостям та можливостям цієї категорії дітей та

сприяють формуванню у них різних властивостей уваги.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виходячи з вищезазначеного, формування уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку відбувається на основі планомірного та цілеспрямованого педагогічного впливу на пізнавальну сферу дитини, метою якого є розвиток довільних психічних функцій, що включає розвиток її основних властивостей, які позначаються на ефективності навчання учнів – засвоєнні ними знань та способів дій (умінь і навичок).

Подальшого вивчення потребує питання щодо особливостей формування у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку основних властивостей уваги у виховному процесі. Науковими перспективами дослідження проблеми є розробка методичних рекомендацій для вчителів та батьків з проблеми формування уваги у дітей із порушеннями розумового розвитку учнів

Список використаних джерел

1. Бабич Н. М. Формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту: дис. ... канд.пед. наук : 13.00.03. Київ, 2016. 230 с.

2. Висоцька А. М. Організація корекційно-виховних занять із розумово відсталими школярам // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. 2012. № 1. С. 14 - 17.

3. Пахомова Н. Г. Методологічні основи та структурні компоненти педагогічних технологій корекційної роботи / Н. Г. Пахомова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XV. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 81–85

4. Миронова С. П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка Кам'янець-Подільський. 312 с.

5. Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної школи : навч. посіб. / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, О. М. Ляшенко та ін. ; за заг. ред. О. В. Гаврилова. Кам'янець- Подільський : Друк-Сервіс, 2011. 312 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Babych N. M. Formuvannja komunikatyvnyh navychok u

starshyh doshkil'nykiv z porushennjamy zoru ta intelektu: dys. ...
kand.ped. nauk : 13.00.03. Kyi'v, 2016. 230 s.

2. Vysoc'ka A. M. Organizacija korekcijno-vyhovnyh zanjat' iz rozumovo vidstalymy shkoljaram // Defektologija. Osoblyva dytna: navchannja ta vyhovannja. 2012. № 1. S. 14 - 17.

3. Pahomova N. G. Metodologichni osnovy ta strukturni komponenty pedagogichnyh tehnologij korekcijs' roboty / N. G. Pahomova // Zbirnyk naukovykh prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka / za red. O. V. Gavrylova, V. I. Spivaka. – Vyp. XV. Serija: social'no-pedagogichna. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Aksioma, 2010. S. 81–85

4. Myronova S. P. Korekcijs'na psihopedagogika. Oligofrenopedagogika : pidruchnyk / Kam'janec'-Podil. nac. un-t im. I. Ogijenka Kam'janec'-Podil's'kyj. 312 s.

5. Metodyka navchannja uchniv 1-4 klasiv special'noi' shkoly : navch. posib. / S. P. Myronova, O. V. Gavrylov, O. M. Ljashenko ta in. ; za zag. red. O. V. Gavrylova. Kam'janec'- Podil's'kyj : Druk-Servis, 2011. 312 s.

Buhera Yu.Yu. Pedagogical technology of attention forming in the process of education of primary school pupils with intellectual disabilities. The article deals with provisions for the theoretical and methodological foundations of pedagogical technology of formation of attention properties that are represented in the developed model of formation of attention properties in the process of education. Theoretical part of the model included basic approaches and principles of implementation of this technology; content part included goals, objectives of educational technology, the content of educational material and content of exercises; operational part included justification of the features of the educational process organization to facilitate formation of attention properties, in particular, compliance with the structure of the lesson, the conditions of attention formation at lessons, the requirements for the use of exercises etc.; the component of effectiveness included analysis of the formation of the properties according to the selected criteria and levels. This technology was based on the positions of person-centered, activity, competence and technological approaches, setting clear goals and objectives, development of the methodologies provision.

The author proved pedagogical technology, which included the use of complex of all kinds lessons of the defined structure, aimed at learning of program material and aimed to develop their basic attention properties.

It is set that the core of the forming work is a use on different types lessons of the system of didactic exercises, aimed on activation of attention, on the development and adjustment of its properties and to ensure the productivity of activities. In the basis of the exercise formulation there is embedded the content of psycho-diagnostic methods of study of attention properties of children, who are adapted to correctional and developmental goals, of psycho-physiological characteristics and capabilities of primary school pupils with intellectual disabilities and possibilities of their use at lessons considering its form, structure, theme and semantic content.

Summarizing the research results, the author notes that attention formation through exercises implies formation of its arbitrary form and development of its properties in group and in individual form, using the defined forms of carefully measured individual assistance.

Key words: primary school pupils with intellectual disabilities, attention, attention properties, criteria for attention development, pedagogical technology, levels of attention development, educational activity.

Отримано 10.04.2017

УДК 376 (075.8)

О. М. Вержиховська
defectologia@gmail.com

РОЛЬ І ГОЛОВНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ МЕТОДИКИ ПЕРЕКОНАННЯ У РОБОТІ ВИХОВАТЕЛЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Вержиховська О. М. Роль і головне призначення методики переконання у роботі вихователя спеціальної школи. У статті розкриті положення щодо особливостей організації та проведення методики переконання у роботі вихователя спеціальної школи. Основним виступає питання розвитку свідомості та переконання учнів, адже основне призначення методики переконання полягає : у розвитку свідомості вихованців; в організації процесу формування у них системи поглядів і переконань, світосприйняття; у виробленні